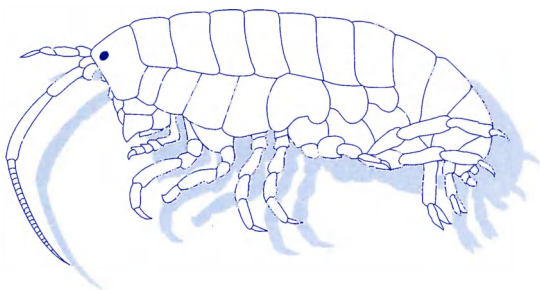

Afgifte kantoor Oostende 1

ISSN 0773-3542

België-Belgique
P.B.
8400 OOSTENDE 1
3/5016

De Strandvlo

Verantwoordelijke uitgever: Francis Kerckhof, Mercatorstraat 14, 8400 Oostende

VLIZ vzw

37b

Victorialaan 3

B-8400 Oostende

Driemaandelijks tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang 21 nr. 3
Juli 2001

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie**
Verschijnt driemaandelijks

Voorzitter

Francis Kerckhof Muscarstraat 14, 8400 Oostende

☎ 059/50.72.94

e-mail : {FrancisKerckhof@hotmail.com}

Secretaris & WebMaster

Johan Mares Forelstraat 80, 9000 Gent

☎ 09/329.89.15

e-mail : {johan.mares@strandwerkgroep.org}

Penningmeester

Bart Verhaeghe Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen

☎ 051/50.23.46

e-mail : {bart.verhaeghe@euronet.be}

Redactieraad De Strandvlo

Ingrid Jonckheere St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670

☎ 058/52.19.46 of

Koksijde

050/81.37.68

e-mail : {ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be}

Guido Rappé Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68

e-mail : {guido.rappe@br.fgov.be}

Public Relations

Marie-Thérèse Panneels- Ter Yde 1, 8670 Koksijde

☎ 058/51.86.15

Vanhaelen

Els Vanderperren Kervyndreef 36, 8200 Brugge

☎ 0477/23.11.18

e-mail : {els.vanderperren@yucom.be}

Bestuursleden

Jean-Paul Vanderperren Hoogstraat 137, 1980 Zemst

☎ 015/34.07.81

e-mail : {vdpjp@yucom.be}

Jan Haelters J. Britostraat 24, 8200 Brugge

☎ 050/39 16 55

e-mail : {j.haelters@mumm.ac.be}

website : <http://www.strandwerkgroep.org> - **e-mail :** {info@strandwerkgroep.org}

Abonnementsprijs Belgische leden: **7,5 Euro**. Te storten op **rek. 000-1493424-12**, op naam van "De Strandwerkgroep" p/a B. Verhaeghe (zie hoger).

In Nederland kan gestort worden op **postgiro 0222305** op naam van Standwerkgroep België, Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen, België.

Buitenlandse leden betalen: **9 Euro**.

INHOUD

Jaargang 21 nr. 3

Inhoud, Bestuursmededeling, Excursiekalender 2001	88
Symposium: Status en trends van de Belgische fauna met bijzondere aandacht voor exotische soorten op 14 december 2001	90
Wordt 'Seal watcher'	94
Hans De Blauwe Waarnemingen van de parelkwal <i>Pelagia noctiluca</i> (Forskål, 1775) te Zeebrugge in de periode 1999 tot en met juni 2001	96
Hans De Blauwe <i>Hypophorella expansa</i> Ehlers, een algemeen mosdiertje in aangespoelde kokers van de perkamentkokerworm <i>Chaetopterus variopedatus</i>	102
M.-Th. Vanhaelen Nieuws van de kaai te Nieuwpoort	105
Jan Haelters De walvisluis <i>Isocyamus delphinii</i> (Guérin-Méneville, 1837) aangetroffen op een witsnuitdolfijn <i>Lagenorhynchus albirostris</i> (Gray, 1846) en massaal parasiterend op een bruinvis <i>Phocoena phocoena</i> (L., 1758)	107
M.-Th. Vanhaelen Aanvulling: vondsten van verse wijde mantelschelpen <i>Aequipecten opercularis</i> van december 2000 tot en met mei 2001 aan de Westkust	113
Korte Mededeling	114
M.-Th. Vanhaelen Verschillende waarnemingen van het erwtenkrabbetje <i>Pinnotheres pisum</i> (Linnaeus, 1758) in april en mei 2001 te Koksijde	115
Poëzie	118

WOORD VOORAF

De eerste zomermaand hebben we spijtig genoeg reeds achter de rug. Met hopelijk toch nog wat warme, lange avonden in het vooruitzicht ligt nu de zomereditie van onze Strandvlo voor je. Ik wens je veel leesplezier!

BESTUURSMEEDEDELINGEN

Laagwatertabel Oostende /augustus, september, oktober 2001 (weekends)

augustus

Za 04/08	07.47-20.12
Zo 05/08	08.20-20.47
Za 11/08	- 11.33
Zo 12/08	00.13-12.19
Za 18/08	06.35-19.09
Zo 19/08	07.25-19.55
Za 25/08	11.52-
Zo 26/08	00.28-12.43

oktober

Za 06/10	09.30-21.55
Zo 07/10	10.05-22.32
Za 13/10	03.58-16.43
Zo 14/10	05.11-17.45
Za 20/10	09.33-21.59
Zo 21/10	10.13-22.41
Za 27/10	04.04-16.43
Zo 28/10	05.15-17.37

september

Za 01/09	06.54-19.17
Zo 02/09	07.29-19.52
Za 08/09	10.28-22.57
Zo 09/09	11.04-23.36
Za 15/09	05.25-18.04
Zo 16/09	06.23-18.53
Za 22/09	10.38-23.09
Zo 23/09	11.20-23.55
Za 29/09	05.49-18.12
Zo 30/09	06.32-18.52

LW te :

Boulogne	43 min. vroeger
Calais	19 min. vroeger
Duinkerke	9 min. vroeger
Nieuwpoort	2 min. vroeger
Zeebrugge	8 min. later
Vlissingen	30 min. later

Excursiekalender 2001

- **Zondag 9 september:** van Westende – Sint-Laureins, i.s.m. Natuureservaten Middenkust
Afspraak: 10u00 kruispunt Koninklijke Baan met E. Scottish- en Strandlaan
- **Zondag 21 oktober:** Raversijde, krui-excursie en golfbrekeronderzoek, i.s.m. de Kustwerkgroep van de JNM -
Afspraak: 9u00 tramhalte Raversijde t.h.v. Domein Prins Karel
- **Zaterdag 24 november:** strand Oostende, Halve Maan: golfbrekerleven en vloedlijn
Afspraak: 14u00 vuurtoren, Hendrik Baelskaai
- **Zondag 23 december:** traditionele eindejaarsexcursie, Westhoekstrand tussen De Panne en Bray-Dunes (Péroquet)
Afspraak: 13u00 einde Dynastielaan (begin reservaat, op het zeedijkje)

Symposium: Status en trends van de Belgische fauna met bijzondere aandacht voor exotische soorten op 14 december 2001

Organisatie	Nationaal knooppunt voor het Verdrag inzake biologische diversiteit.
Plaats	Groot auditorium, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Vautierstraat 29, 1000 Brussel.
Datum	Vrijdag 14 december 2001.
Doelgroep	Wetenschappelijke gemeenschap, beleidsmakers, administraties, natuurverenigingen, vrijetijdsnaturalisten, het geïnteresseerde brede publiek.
Prijs	De deelname aan het symposium is gratis.
Talen	Nederlands / Frans / Engels.

Doelstelling van het symposium De gebrekkige kennis van de biodiversiteit wereldwijd is een hinderpaal voor de uitvoering van het Verdrag inzake biologische diversiteit (Rio, 1992). Het Verdrag besteedt dan ook veel aandacht aan taxonomie en wetenschappelijke evaluaties. Een andere prioriteit is het vergaren van kennis over het fenomeen 'exotische soorten' en de impact ervan op de autochtone biodiversiteit.

Talrijke groepen van de Belgische fauna worden uitvoerig bestudeerd en voor de meeste zijn gegevens over soortenrijkdom, verspreiding, rode lijsten, enz. voorhanden. Sommige groepen werden tot op heden weinig of niet bestudeerd, alhoewel zij wellicht een even cruciale rol als hun 'populaire' collega's vervullen wat het functioneren van de ecosystemen betreft. Deze wat marginale groepen worden tijdens het symposium in de schijnwerpers geplaatst. Verder is het noodzakelijk om bijzondere aandacht te besteden aan de exotische soorten en hun soms catastrofale impact op de plaatselijke biodiversiteit.

Doel van dit symposium is het weergeven van de status en trends van de Belgische fauna, met speciale aandacht voor minder bekende taxa en exotische soorten. Niet alleen de professionele wetenschappers komen aan bod, ook aan de uitstekende, doch vaak ondergewaardeerde bijdrage van vrijetijdsbiologen en natuurverenigingen wordt de nodige aandacht besteed.

Het Instituut is bereikbaar via trein (lijn Brussel-Noord-Schuman-Waver-Ottignies-Namen, station 'Brussel-Luxemburg'), metro (lijn 1 – halte 'Maalbeek' of lijn 2 – halte 'Troon') en bus (lijnen 34 of 80 – halte 'Waaienberg' of lijnen 38, 95 of 96 – halte 'Parnassus'). Het aantal parkeerplaatsen is beperkt.

INSCHRIJVINGSFORMULIER VOOR HET SYMPOSIUM «STATUS EN TRENDS VAN DE BELGISCHE FAUNA MET BIJZONDERE AANDACHT VOOR EXOTISCHE SOORTEN»

Naam: Voornaam:

Afdeling, departement, vakgroep of laboratorium:

Universiteit, instituut of organisatie:

Straat en nummer:

Postcode en gemeente:

Telefoonnummer: Faxnummer:

E-mailadres:

- ☐ Ik neem enkel deel als toehoorder.
- ☐ Ik wens een uiteenzetting te geven.
- ☐ Ik wens een poster te presenteren.
- ☐ Ik wens een informatief document ter beschikking te stellen voor de deelnemersmap.

UITEENZETTINGEN

Indien u een uiteenzetting wenst te geven, gelieve een samenvatting (WP of Word, PC-formaat) aan het VBD-Nationaal knooppunt (adres hieronder) te doen toekomen vóór 1 oktober 2001. De definitieve tekst (WP of Word, PC-formaat – illustraties liefst in TIFF of EPS) van de uiteenzetting wordt verwacht ten laatste op de dag van het symposium zodat hij tijdig kan worden opgenomen in de verhandelingen.

Bij een te groot aantal voorstellen zal het organisatiecomité voorrang geven aan de lezingen die het meest betrekking hebben op het thema van het symposium.

Voorlopige titel van de uiteenzetting:
.....
.....

POSTERS

Indien u een poster wenst te presenteren, gelieve de voorlopige titel aan het VBD-Nationaal knooppunt (adres hieronder) mede te delen vóór 1 oktober 2001. Een samenvatting (in WP of Word, PC-formaat) en A4-afdruk van de poster worden verwacht ten laatste op de dag van het symposium zodat alles tijdig kan worden opgenomen in de verhandelingen.

Voorlopige titel van de poster :
.....
.....

Datum:

Handtekening:

Gelieve het ingevulde inschrijvingsformulier te doen toekomen aan:
Marc Peeters, VDB-Nationaal knooppunt, KBIN, Vautierstraat 29, 1000 Brussel.
Of fax naar +32-2-627 41 41. Of mail naar

SEALIFE

WORDT 'SEAL WATCHER'

National Sea Life & Marine Rescue Centre Blankenberge (NSLB) zoekt vrijwilligers die kunnen helpen bij het inschatten van de gezondheidstoestand van een zeehond op of nabij het strand of in een haven.

Het is de bedoeling dat de 'seal watchers' (privé persoon of groep van mensen) 24 uur op 24 uur bereikbaar en beschikbaar zijn.

Ze moeten:

- 1) een oproep van NSLB kunnen aannemen
- 2) de zeehond gaan bekijken
- 3) de situatie kunnen inschatten (gezond of ziek dier, grijs/gewoon, aan land/in zee)
- 4) terug contact opnemen met NSLB en situatie meedelen
- 5) ter plaatse blijven tot NSLB aanwezig is
- 6) eventueel assis(mensen op afstand houden, uitleg geven aan mensen)teren bij het ophalen van de zeehond door NSLB

SEALIFE

Wij zoeken mensen voor de ganse kust, opgedeeld in 4 regio's:

- **Regio 1:** grens België-Nederland, Knokke, Heist, Zeebrugge, Blankenberge
- **Regio 2:** Wenduine, De Haan, Bredene, Oostende, Mariakerke
- **Regio 3:** Middelkerke, Westende, Lombardsijde, Nieuwpoort
- **Regio 4:** Oostduinkerke, Koksijde, De Panne, grens België-Frankrijk

Er kunnen eventuele verschuivingen zijn naargelang de woonplaats van de 'seal watchers.

Voor meer info kunt U contact opnemen met:

Nathalie De Pauw

Mariene biologe

Sea Life & Marine Rescue Centre

Kon. Albert-I-laan 116

8370 BLANKENBERGE

Tel: 050/42.43.00

Fax: 050/42.44.24

E-mail: n.depauw@advalvas.be

Waarnemingen van de parelkwal *Pelagia noctiluca* (Forskål, 1775) te Zeebrugge in de periode 1999 tot en met juni 2001

16159

Hans De Blauwe

Inleiding

Reeds enkele jaren onderzoek ik de Zeebrugse haven en de naastliggende stranden op de aanwezigheid van kwalachtigen (schijf-, poliep- en ribkwallen). Tijdens die zoektochten werden enkele malen parelkwallen *Pelagia noctiluca* (Forskål, 1775) opgemerkt. Deze soort komt aan de Belgische kust vermoedelijk algemener voor dan gedacht. Het raadplegen van de literatuur toont dat deze kwal in allerlei opzichten een buitenbeentje is.

Methode

In Zeebrugge bezocht ik op regelmatige tijdstippen enkele plaatsen in de voorhaven, de achterhaven, het strand kant Zeebrugge en het strand aan de Baai van Heist en controleerde ze visueel op de aanwezigheid van kwalachtigen. Bij het over een zekere afstand slepen van een fijnmazig net ving ik slechts weinig parelkwallen. Het tellen en waarnemen van de parelkwallen gebeurde daarom voornamelijk door het aflopen van de kanten of de pontons in de jachthaven.

Beschrijving

De parelkwal behoort tot de schijfkwallen. Deze pelagische kwal heeft een halfbolvormig scherm met een maximale diameter van 10 cm. Talrijke kleine papillen staan verspreid op het scherm. De rand draagt 8 lange tentakels die zeer samentrekbaar zijn. Tussen twee opeenvolgende tentakels staan twee randlobben met tussen beide een sensororgaan. In totaal zijn er dus $8 \times 2 = 16$ randlobben. Het manubrium is lang, smal en vierhoekig. De 4 lange, smalle mondarmen zijn flexibel, distaal vernauwd en aan de rand gekarteld. Ze zijn gewapend met netelcelknoppen. De centrale lensvormige maag loopt verder in 16 radiale holten die in de richting van de tentakels en de sensororganen lopen. Elke holte splitst in tweeën en deze vertakkingen lopen naar twee aangrenzende randlobben. De 4 gonaden zijn hoefijzervormig, gelig, roodachtig of violetachtig. De tentakels zijn bruinroodachtig. De buitenrand van de randlobben kan ook zo bruinrood (niet bruin) gekleurd zijn.

Van de bij ons voorkomende kwalen lijkt zij het meest op de kompaskwal *Chrysaora hysoscella*, waarmee zij nauw verwant is. Beide behoren tot de familie Pelagiidae. Zij wordt daarvan direct onderscheiden door de aanwezigheid van 8 randtentakels en 8 keer 2 randlobben. De kompaskwal heeft 24 randtentakels en 32 randlobben. De buitenrand van de randlobben is bij de kompaskwal bruin en niet bruinrood. Bij de parelkwal ontbreken de voor de kompaskwal kenmerkende V-vormige bruine stralen op het scherm.

Deze kwal kan licht geven (cfr de Latijnse genusnaam). Ik nam één kwal mee om de reactie waar te nemen bij verstoring in het donker. Bij hevig schudden van het potje water met de parelkwal in een pikdonkere ruimte, kon ik een korte rode lichtflits zien.

Voorplanting

Bij schijfkwallen is het kwalstadium het meest opvallende, het poliepstadium daarentegen zeer onopvallend. De bij ons voorkomende kwalen kennen een generatiewisseling waarbij de kwal larven loslaat, die zich vastzetten en een poliepstadium ontwikkelen. Bij optimale watertemperatuur en voedselaanbod scheiden de kwalpoliepen schijfjes af (ephyra), die zich vrij in het water ontwikkelen tot kwalen. Bij de parelkwal is er geen poliepstadium. Deze kwal produceert larven die zich onmiddellijk ontwikkelen tot ephyra. Hayward & Ryland (1996) vermelden het voorkomen van kleine medusen in de herfst, die groeien tot de volgende late zomer. Parelkwallen zijn door het ontbreken van een poliepstadium niet afhankelijk van de littorale zone.

Voorkomen

Het is een wijd verspreide oceanische soort voorkomend van de Atlantische kust van Biskaje tot Noorwegen. Leloup (1947 en 1952) vermeldt deze soort als zeldzaam langs de Belgische kust. Hij vermeldt de vondst van kleine exemplaren (ongeveer 10 mm) op het strand te Zeebrugge in juli 1929 (Leloup, 1947). In de Middellandse zee komt deze soort om de 10 à 12 jaar massaal voor en beïnvloedt het kusttoerisme door zijn netelige contacten met baders. Eénmaal per decade zouden er ook massale strandingen voorkomen op de kust van Cornwall. Het is overigens ongeveer 10 jaar geleden dat er parelkwallen gemeld werden van de Belgische kust (Kerckhof, 1990). Eind september 1990 spoelden toen volwassen exemplaren aan op verschillende stranden van onze kust.

Medische aspecten

Vooraf rond de Middellandse zee wordt contact met de netelcellen van deze kwal als onaangenaam ervaren. Bij contact met de huid ontstaat pijn en roodheid. Bij mensen die reeds vroeger in contact kwamen met het gif kunnen een soort brandwonden ontstaan, gevolgd door een huidverkleuring die na enkele maanden spontaan verdwijnt. Het grootste leed kan voorkomen worden door de huid snel na het contact te behandelen met alcohol of azijn. Er is ook sprake van ernstiger allergische reacties. Bij extreem gevoelige personen kan een anafylactische shock optreden. Dit houdt in dat de perifere bloedvaten uitzetten waardoor het bloedvolume te klein wordt voor het uitgezet bloedvatensysteem. De bloeddruk daalt en de bloedcirculatie komt in het gedrang, waardoor de zuurstofvoorziening in de hersenen in gevaar komt. Dit kan leiden tot bewusteloosheid en in het ergste geval tot de dood. Deze reactie komt ook voor bij personen die bijvoorbeeld overgevoelig zijn voor wespensteken. In dit geval is dringende medische hulp natuurlijk noodzakelijk. Bij exemplaren uit Zeebrugge vermeld ik huidcontact. Toevallige contacten gaven alleen een vreemde tinteling in de getroffen vingers, zonder veel erg.

Economische aspecten

Deze soort kan, evenals andere schijfkwalsoorten, vissterfte veroorzaken in viskwekerijen. Bij een invasie blijven de kwalen tegen de netten van de viskwekerij hangen. Stukjes kwal breken af en drijven het bassin binnen. De aanwezige vissen worden genoteld en sterven.

Voedsel

Op internet vond ik een verslag van iemand die deze kwalletjes kweekte met *Artemia*larven, stukjes van de oorkwal *Aurelia aurita* en Ctenophoren (ribkwallen). Deze kwalen groeiden snel.

In de jachthaven van Zeebrugge voeden deze kwalen zich voornamelijk met de massaal aanwezige poliepkwal *Clythia hemisphaerica*. Ook zeedruijjes *Pleurobrachia pileus* dienden als prooi. De poliepkwal *Nemopsis bachei*, die ook talrijk aanwezig was, werd niet als prooi vastgesteld. In mijn aquarium at een parelqual alle *Clythia hemisphaerica* en *Eutima indicans* op maar liet *Nemopsis bachei* onaangeroerd. Een gevoerd machospookkreeftje *Caprella macho* rukte zich van de tentakel los en kon ontsnappen.

Waarnemingen te Zeebrugge

In 1999 werd Zeebrugge zeer dikwijls bezocht. Enkel op 14/04/99 vond E. Dumoulin twee zeer kleine parelkwalletjes (ephyra) in de voorhaven, in het Wielingendok.

Op 19 mei 2000 vond ik een klein exemplaar in de jachthaven. Het had een diameter van ongeveer 1 cm en vertoonde kenmerken tussen ephyra en kwal.

Op 26 mei 2000 vond ik op dezelfde plaats 2 exemplaren met een diameter van ongeveer 4 cm.

Op 27 mei had ik met Alex Vanhaelen een kwallexcursie gepland. Langs de zuidelijke oever van het verbindingsdok waren vele schijf-, poliep- en ribkwallen samengespoeld door de stroming veroorzaakt door de wind. Deze dieren waren via de sluis of met het bijpompen van water in de achterhaven verzeild geraakt en samengedreven. Tussen al die leuke kwalachtigen vonden we 10 parelkwallen met een diameter van ongeveer 4 cm. Diezelfde dag daarentegen vonden we in de jachthaven geen exemplaren.

Op 30 mei 2000 waren ze in de jachthaven zeer talrijk aanwezig. Daarom liep ik alle pontons af om ze te tellen. Ik telde 64 exemplaren met schijfdiameters tussen 2 en 7 cm. Indien er zoveel in de jachthaven aanwezig waren, dan bestond de kans dat er misschien op of langs het strand ook te zien zouden zijn. Bij een grondige inspectie van het strand te Zeebrugge vond ik geen enkele parelkwal. Het was dus een plaatselijk fenomeen.

Op 31 mei telde ik in de jachthaven nog 16 exemplaren. Daarna was het even stil. Opvallend was dat het verdwijnen van de parelkwal na 31 mei, samenging met het verdwijnen van *Clythia hemisphaerica* en de zeedruif. Hoewel we kwallen geen doelgerichte zwembewegingen kunnen toemeten, was het alsof ze vertrokken waren bij gebrek aan voedsel.

In 2001 werden opnieuw parelkwalletjes gevonden in de jachthaven. Vermoedelijk is deze soort dus jaarlijks te gast langs onze kust. De waarnemingen tot eind juni:

27/05/01	3 ex	tussen 2 en 4 cm diameter
06/06/01	2 ex	1,5 en 2 cm diameter
08/06/01	1 ex	3 cm diameter

Besluit

De parelkwal is vermoedelijk niet zo zeldzaam en komt misschien jaarlijks langs onze kust voor. Meestal worden kleine exemplaren gevonden, die net het ephyrastadium ontgroeid zijn. Als zulke kleine exemplaren zouden aanspoelen, dan worden ze waarschijnlijk niet opgemerkt of toch zeker niet herkend. Ephyra die in de jachthaven van Zeebrugge binnendrijven, vinden er een overvloed aan voedsel en groeien snel. Ze voeden zich voornamelijk met hydromedusen, behalve met *Nemopsis bachei*. Sommige exemplaren kunnen zich in de jachthaven langdurig ophouden in kalmer water achter de pontons. Daar vinden ze ook veel voedsel en groeien uit tot kwallen met grotere diameter en imposante mondarmen.

Summary

During 1999, 2000 and 2001 the jellyfish *Pelagia noctiluca* (Forskål, 1775) was present in the Harbour of Zeebrugge. During spring 2000, the species was abundant. They feed on hydromedusa like *Clythia hemisphaerica*, *Eutonia indicans* and on *Peurobrachius pileus*. *Nemopsis bachei*, although also present in high numbers, was not taken as food.

Literatuur

- Hayward, P.J. & Ryland, J.S. (1996). Handbook of the Marine Fauna of North-West Europe. Oxford: Oxford University Press, 800p.
- Kerckhof, F. (1990). Een invasie van de parelkwal *Pelagia noctiluca* (Forskål, 1775) langs de Belgische kust. De Strandvlo, 10(4): 101-108.
- Leloup E. (1947). Les Coelentérés de la faune belge, leur bibliographie et leur distribution (*Mém. Mus. Roy. Hist. Nat. Belgique*, no 107).
- Leloup E. (1952). Faune de Belgique – Coelentérés. Bruxelles: Institut royal des Sciences Naturelles de Belgique. 283p.

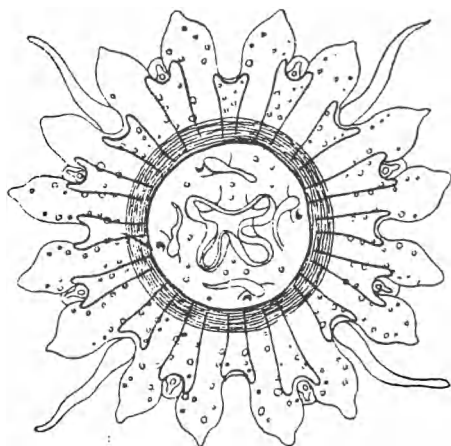

Fig 1. ephyra van *Pelagia noctiluca* (naar Leloup (1952))

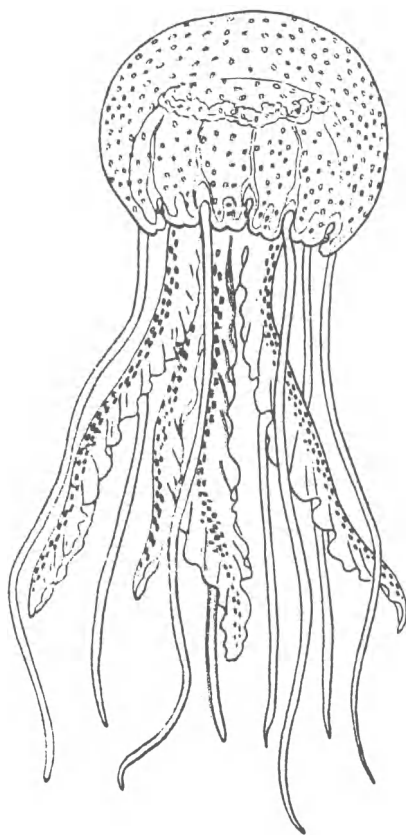

Fig. 2. *Pelagia noctiluca* (naar Leloup (1952))

**Watergang 6
8380 Dudzele**

Hypophorella expansa* Ehlers, 1876 een algemeen mosdiertje in aangespoelde kokers van de perkamentkokerworm *Chaetopterus variopedatus

16 162

Hans De Blauwe

Tijdens het doornemen van mosdierliteratuur stootte ik op de beschrijving van *Hypophorella expansa* Ehlers, 1876 (Fig. 1). Dit mosdiertje behoort tot de Ctenostomata, dit is de orde die geen kalkskelet vormt. Het komt voor in onder andere de kokers van de perkamentkokerworm *Chaetopterus variopedatus*. De perkamentkokerworm komt niet voor langs onze kust, maar de kokers spoelen wel vaak bij ons aan. Het leek me de moeite waard om aangespoelde kokers te onderzoeken.

Beschrijving

Slanke uitlopers van kenozoïden vertakken in de kokers van polychaeten. Deze kenozoïden zijn distaal verbreed. Aan weerszijden van de verdikking ontspringt een kenozoïde of een zoïde. Zo vormt zich een open netwerk van haarfijne buisjes aan de binnenzijde van de koker.

De zoïden zijn doorschijnend, en verbonden met het verbrede deel van een kenozoïde. De opening is distaal en eindstandig, tweelobbig, de distale lip is groter dan de proximale met een geplooid en getande rasp. Distaal aan weerszijden van de zoïde zit een kleine bolvormige kenozoïde. Polypide met 12 tot 14 tentakels. Zoïdenlengte ongeveer 0.5 mm.

De soort komt hoofdzakelijk voor in kokers van de perkamentkokerworm *Chaetopterus variopedatus*, ook in kokers van de schelpkokerworm *Lanice conchilega* en kokers van het goudkammetje *Pectinaria koreni* (Hayward, 1985). Om dit mosdiertje te vinden verwijder je de buitenste laag van de kokers van de perkamentkokerworm. De binnenste laag bestudeer je vervolgens onder doorvallend licht onder een stereoscopische microscoop (een zogenaamde bino). Bij verdwenen zoïden blijft een klein boorgaatje over, doorgaans omringd door een bruine vlek. De buitenste lagen van de koker kunnen oudere kolonies bevatten, met enkel uitlopers en gaatjes waar de zoïden verdwenen zijn.

Prenant & Bobin (1956) vermelden als verspreidingsgebied de Noordzee en het Kanaal. Lacourt (1949) vermeldt de Duitse kust. Van deze soort wordt slechts occasioneel melding gemaakt. Vermoedelijk is ze wijdverspreid in de gematigde noordoost-Atlantische wateren en lokaal algemeen in populaties van de perkamentkokerworm (Hayward, 1885).

Eigen waarnemingen

Op 6 december 2000 verzamelde ik op het strand te Zeebrugge een aantal kokers van de perkamentkokerworm. Na het afpellen van de buitenlagen vond ik al snel kolonies van dit mosdiertje. Ze verraden voornamelijk hun aanwezigheid door de boorgaatjes en door de haarfijne kenozoïden die in een verbreed blokje eindigen. Eénmaal werden een groepje zoïden gevonden. Door de kolonie af te spoelen met leidingwater zwollen de zoïden op waardoor ze nog duidelijker werden. Ze waren reeds aan het afsterven want ze bevatten geen polypide meer. Bij het verzamelen van nog enkele stukjes koker begin 2001 werden telkens weer kenozoïden aangetroffen. Aangespoelde kokers van de perkamentkokerworm bevatten blijkbaar zeer dikwijls kolonies van dit mosdiertje.

Summary

The presence of the bryozoan *Hypophorella expansa* Ehlers, 1876 is recorded from *Chaetopterus variopedatus* tubes, collected on Belgian beaches.

Literatuur

- Hayward, P.J. (1985). Ctenostome bryozoans. *Synop. Br. Fauna (N.S.)*, No. 33: 1-169.
- Lacourt A.W. (1949). Bryozoa of the Netherlands. *Archives Néerlandaises de Zoologie* 8(3): 289-322. Leiden
- Prenant M. & Bobin G. (1956). Faune De France. 60. Bryozoaires. Première partie. P 272 – 275.

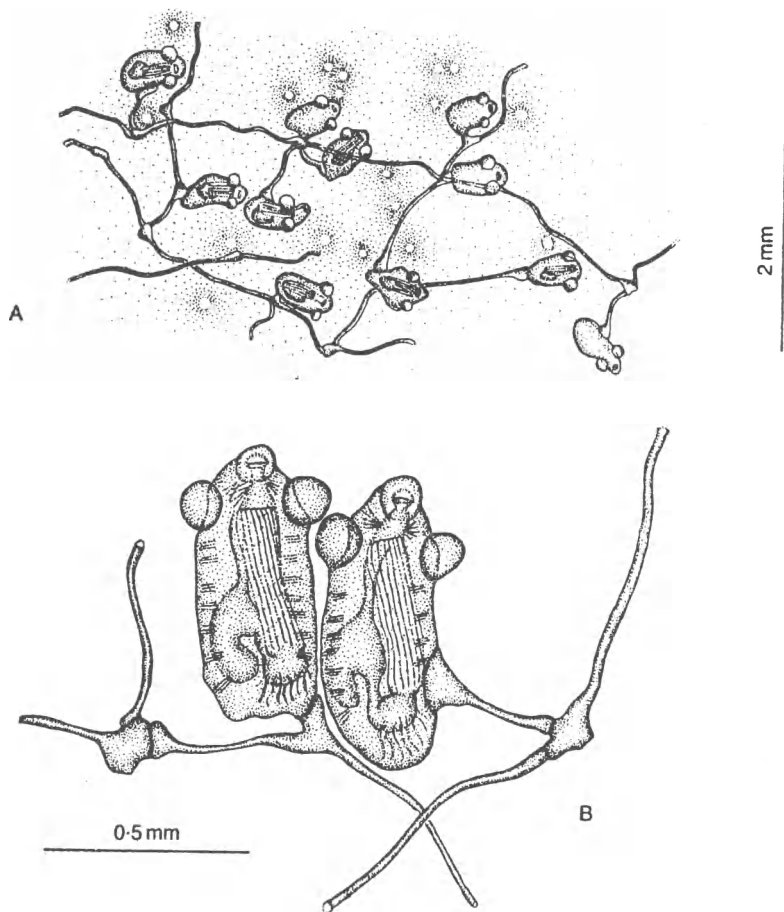

Fig 1. *Hypophorella expansa* (naar Hayward, P.J. (1985))

a) een kolonie

b) 2 zoïden

**Watergang 6
8380 Dudzele**

Nieuws van de Kaai te Nieuwpoort

M.-Th. Vanhaelen

In Nieuwpoort zijn er verschillende viswinkels. Regelmatig kijk ik wat ze zoal te koop aanbieden. En soms zitten daar leuke of merkwaardige dingen tussen.

Op 3 juli 2000 zag ik bij Jens aan de Kaai te Nieuwpoort 5 geeloranjeachtige snotolven *Cyclopteres lumpus*, dus mannetjes in de kleurtooi van de paartijd. Eerder dat jaar, eind februari, hadden we dezelfde mooie soort mannetjes in de Algarve bewonderd in de vishal te Quarteira. De verkoper noemde ze 'chicken of the sea'. In maart 2001 hebben we ze, opnieuw in de Algarve gekocht, gebakken, geproefd en goed bevonden!

Op 31 maart 2001 werden in dezelfde winkel in Nieuwpoort weer een 10-tal Noorse hartschelpen te koop aangeboden; ze lagen tussen gewone kokkels *Cerastoderma edule*. (Aanvoer van deze laatste soort is de laatste jaren uitzonderlijk).

Er lagen die dag ook 'n 25-tal kabeljauwachtigen van ± 30 cm lang, vol grijze ovale tot ronde vlekken en kringen op het lichaam, onder de benaming Lom (Brosme brosmes, Asacnius). Volgens Muus (1966) ontbreekt deze soort in de zuidelijke Noordzee, maar komt ze voor noordelijk van Schotland en langs de kusten van Noorwegen. Ze zou zeldzaam zijn in de Groenlandse wateren;

Op 5 april 2001 kon je, weer in dezelfde zaak, gewone kokkels kopen aan 160 bef/kg. Ernaast stond een bakje waarin een 30-tal kamschelpen *Glycymeris glycymeris* en Noorse hartschelpen *Laevicardium norvegica* door elkaar lagen. Ze werden onder één benaming 'amandelschelpen' verkocht aan 200 bef/kg. Het is duidelijk dat sommige vissers en vishandelaars beide soorten verwarren of beter, ze voor éénzelfde soort aanzien, waarschijnlijk doordat de bruine vlekken of zigzagtekening van beiden, wel enige gelijkenis vertoont. Op 26 april 2001 was het pronkstuk aan de kaai bij 'Gaétane', een grote doornhaai *Squalus acanthias*, $\pm 1,10$ m lang, grijs met kleine witte, verspreide vlekjes; de stekels vóór de rugvinnen waren ± 3 cm. De verkoopster noemde hem 'speurhaai' (vgl. Rappé en Eneman, 1988: spoorhaai, speerhaai, sparhaai.) Deze doornhaai werd door een kustvisser aangevoerd. Zijn gewicht was 7 kg. Naast deze kanjer lag één hondshaaitje *Scyliorhinus canicula* (niet ontveld!) dat met zijn licht ruwe, ietwat fluweelachtige huid net aanvoelde als een geschoren baard.

Op 1 mei 2001, weerom bij Jens, stond een bakje Amerikaanse zwaardscheden *Ensis directus*. Zowat 3 kg werden er te koop aangeboden onder de naam 'tafelmesheft/couteau droit' aan 320 bef/kg!

De gewone kokkels (± 3 kg) kostten die dag 195 bef/kg. Ter vergelijking: de dagprijs van de mosselen was toen 160 bef/kg.

Op 7 mei 2001 vertelde een verkoopster bij Gaëtane dat ze bij een zonnevis *Zeus faber* 5 jongen ontdekte; nadat hij reeds 4 dagen in 't uitstalraam had gelegen leefde er nog één van de jongen. Bij Jens: nog steeds een kleine aanvoer van Noorse hartschelpen (± 2 kg) als 'amandelschelpen'. Te koop aan 120 bef/kg. De gewone kokkels, een paar kg, nog steeds 195 bef/kg.

Op 13 mei 2001: nog aanvoer Noorse hartschelpen (± 2 kg), 120 Bef/kg.

Op 28 mei 2001 tenslotte lagen er weer *Ensis directus* (± 3 kg). De prijs was nu 295 bef/kg. (Ja, wat betaal je eigenlijk... het weekdier... of de schelpen!?) Ik vroeg de verkoopster 'Vanwaar komen die messen?' Zij zei: 'Die leven vóór onze kust, maar wij voeren ze in van Holland of van Bretagne;' Dus ook hier: bij de geslachten *Ensis* en *Solen*, algehele verwarring! Vreemd toch, dat, toen tussen 1992 en 1996 de Amerikaanse zwaardscheden vóór onze eigen kust massaal en levend vers aanspoelden (soms honderduizenden), er practisch géén verkocht werden in onze viswinkels!

Literatuur

Muus, B.J., 1966. Zeevissengids, Elsevier Amsterdam/Brussel: p. 96, 116 en 117.

Rappé, G. & E. Eneman, 1988. De zeevissen van België. De strandwerkgroep: p.7 en 40.

**Ter Yde 1
8670 Koksijde**

De walvisluis *Isocyamus delphinii* (Guérin-Méneville, 1837) aangetroffen op een witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris* (Gray, 1846) en massaal parasiterend op een bruinvis *Phocoena phocoena* (L., 1758)

16168

Jan Haelters

Walvisluizen massaal aanwezig op een bruinvis

Op 25 november 1999 strandde een bruinvis *Phocoena phocoena* (L., 1758) te Middelkerke. Het nog levende dier werd door een toevallige voorbijganger terug in zee gebracht, maar het spoelde een uur later en enkele honderden meters van de oorspronkelijke plaats van stranding dood aan. Het betrof een volwassen mannetje van 1,44 meter lengte en een gewicht van 43 kg. Hoewel dit gewicht volgens Lockyer (1995) normaal is bij deze lengte, gaf het dier met zijn wat ingevallen rug toch een magere indruk. De slechte fysische toestand werd later bevestigd tijdens de autopsie (T. Jauniaux, autopsierapport, niet gepubliceerd).

Opmerkelijk aan het dier waren de talrijke littekens over het hele lichaam. Een aantal van de littekens was hoogstwaarschijnlijk afkomstig van genezen zweren. Een aantal open zweren was nog aanwezig, naast twee grotere, open wonden. De grootste wonde was sikkelvormig, met een lengte van 12 cm en een grootste breedte van 6 cm. De kleinste wonde was cirkelvormig, met een diameter van 4 cm. Deze wonden waren ante-mortem, en waren geïnfecteerd. De randen zaten vol walvisluizen (Crustacea, Amphipoda: Cyamidae), die geïdentificeerd werden als *Isocyamus delphinii* (Guérin-Méneville, 1837) (fig. 1).

Soms worden op een bruinvis enkele walvisluizen aangetroffen, zelden een zeer groot aantal. In dit geval waren er echter meerdere, honderden van aanwezig. In tegenstelling tot gevallen waar deze walvisluis eerder onschuldig is, was dat bij dit dier zeker het geval niet. Door het massaal aanwezig zijn van deze parasieten, konden de wonden waarschijnlijk niet meer genezen, trad wondinfectie op en werden de verwondingen nog uitgebreid. De walvisluizen hadden zich na de stranding overal over het lichaam van de gastheer verspreid, maar werden toch nog voornamelijk vastgehaakt in de huid aan de rand van de verwondingen aangetroffen.

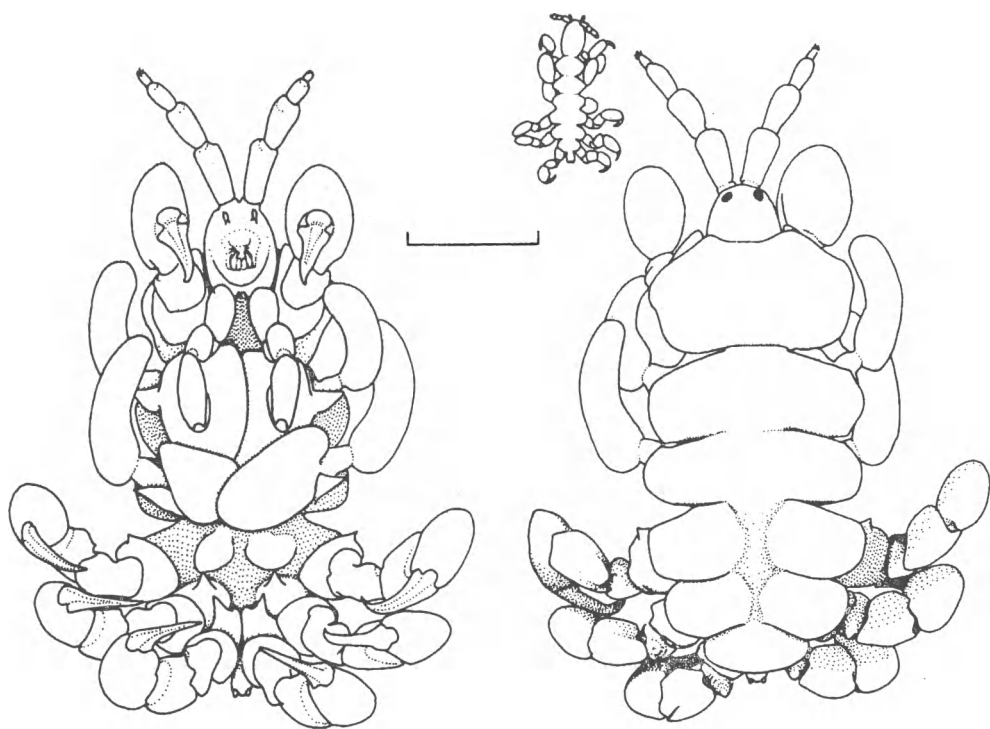

Fig. 1: *Isocyamus delphinii* (naar Fransen & Smeenk, 1991). Ventraal (L) en dorsaal (R) zicht van een vrouwtje, en jong uit broedbuidel (het lijntje duidt een lengte van 1 mm aan).

Van de 37 walvisluizen die ik verzamelde, waren 7 juvenielen, 18 volwassen mannetjes en 12 volwassen vrouwtjes. De grootste maten 6 mm. Bij één van de vrouwtjes bevatte de broedbuidel volgroeide jongen met een lengte van 1 mm. Tijdens de autopsie, uitgevoerd door Dr. T. Jauniaux, werden nog een aantal walvisluizen verzameld voor de collecties van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

Vroegere waarnemingen van *I. delphinii* op de bruinvis in de zuidelijke Noordzee

In België werd *Isocyamus delphinii* voor het eerst aangetroffen op 3 maart 1984, op een bruinvis die aanspoelde te Westende (Rappé, 1985). Verder werd deze walvisluis bij ons aangetroffen op bruinvissen op 27 februari 1990 (Coignoul, 1991; Van Gompel, 1996) en 13 augustus 1991 (Van Gompel, persoonlijke mededeling). Hoogstwaarschijnlijk zal deze kleine huidparasiet na het afsterven van zijn gastheer en bij het ontbinden van de huid loskomen, en dus enkel aangetroffen worden op verse dieren. Hoewel in 1999 maar liefst 18 bruinvissen aanspoelden langs onze stranden (zie Haelters et al, 2000), werden dus enkel op één dier walvisluizen aangetroffen. Ook op de 18 dieren die in 2001 (tot juli) bij ons aanspoelden werden geen walvisluizen aangetroffen. Een groot percentage van de aangespoelde dieren verkeerde in een verregaande staat van ontbinding.

De walvisluis *I. delphinii* wordt af en toe aangetroffen op bruinvissen die stranden in Nederland (Fransen & Smeenk, 1991). Op bruinvissen gestrand in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland of Denemarken zouden ze echter nog nooit gevonden zijn (Addink & Smeenk, 1999). Dat is één van de redenen waarom deze auteurs suggereren dat de populatie bruinvissen in de zuidelijke Noordzee een aparte subpopulatie zou kunnen vormen. De eerste waarnemingen van walvisluizen in Nederland (en op bruinvissen) dateren pas van 1972 en 1973 (Stock, 1973). Dat is opmerkelijk, gezien in het verleden toch honderden bruinvissen onderzocht werden, en een groot aantal walvisluizen op een bruinvis toch zeer opvallend is. Eén van de hypothesen van Rappé (1990) voor het plotselinge verschijnen van *Isocyamus delphinii* in de zuidelijke Noordzee is een tijdelijk verhoogde invloed van Atlantisch oceaanaanwater. Eventueel kunnen de geïnfecteerde dieren de Noordzee binnengekomen zijn, of werden Noordzee-bruinvissen geïnfecteerd na contacten met walvisachtigen afkomstig van de Atlantische Oceaan.

Isocyamus delphinii komt voor op de bruinvis, en werd daarnaast wereldwijd aangetroffen op verschillende andere soorten walvisachtigen, waaronder de gewone dolfijn *Delphinus delphis*, de zwarte zwaardwalvis *Pseudorca crassidens*, de grijze dolfijn *Grampus griseus*, de grienden *Globicephala melaena* en *G. macrorhynchus*, de snaveldolfijn *Steno bredanensis*, de tuimelaar *Tursiops truncatus gilli*, de witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris* en de spitssnuitdolfijn van Gervais *Mesoplodon europaeus* (Fransen & Smeenk, 1991).

I. delphinii op de witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris*

Van John van Gompel ontving ik een aantal walvisluizen die verzameld werden op één van de twee witsnuitdolfijnen die per ongeluk gevangen werden door Belgische vissers op 3 januari 1994 op 2 mijl voor onze kust. De witsnuitdolfijn was 2.3 meter lang. De walvisluizen werden geïdentificeerd als *Isocyamus delphinii*. Eén van de 14 verzamelde *I. delphinii* was juveniel en er waren 4 vrouwtjes met broedbuidel. Het grootste exemplaar was ongeveer 3 mm lang. *I. delphinii* werd voor het eerst op de witsnuitdolfijn gevonden in 1976. Toen werd één enkel exemplaar aangetroffen op een witsnuitdolfijn die op het Nederlandse waddeneiland Schiermonnikoog gestrand was (Stock, 1977). Op de witsnuitdolfijn kan nog een andere soort walvisluis voorkomen: *Scutocyamus parvus* Lincoln & Hurley, 1974. Op de andere witsnuitdolfijnen die bij ons strandden of binnengebracht werden als bijvangst werden geen walvisluizen meer aangetroffen.

Walvisluizen (niet noodzakelijk *I. delphinii*) werden in België verder nog aangetroffen op een gewone dolfin *Delphinus delphis* die op 25 februari 1996 strandde te Heist (Van Gompel, persoonlijke mededeling) en op de gewone vinvis *Balaenoptera physalus* die op 1 november 1997 strandde te Oostende.

Levenswijze van walvisluizen

De meer dan twintig beschreven soorten walvisluizen zijn ectoparasieten van walvisachtigen, zowel op balein- als op tandwalvissen. Waarschijnlijk kwam ook een soort voor op de in de 18^e eeuw uitgestorven Steller-zeekoe *Hydrodamalis gigas*, maar daarvan bleven geen exemplaren bewaard (Leung, 1967). De grootste soorten walvisluizen worden iets meer dan 2 cm lang.

Walvisluizen zijn geen luizen (Insecta, Anoplura), maar vlokreeftjes, net zoals de strandvlo. Deze aparte groep van de amfipoden heeft echter een aantal opmerkelijke aanpassingen aan het leven als ectoparasiet op walvisachtigen ondergaan. Zo zijn ze niet, zoals vrijlevende amfipoden lateraal, maar dorso-ventraal afgeplat. Verder hebben ze scherpe klauwtjes aan de poten (zie fig. 1), waarmee ze zich aan hun gastheer vasthaken. Meestal is dat op plaatsen met een gereduceerde watersnelheid, zoals de genitale spleet, het blaasgat, de mond en huidplooien. Vaak komen ze voor in verwondingen en zweren. Walvisluizen hebben gemodificeerde monddelen, en voeden zich met de huid van hun gastheer, en – zoals in dit geval – met weefsel in en rond wonden.

Walvisluizen kunnen niet zwemmen. Vrouwtjes dragen de eieren, en daarna de juvenielen in een broedzak. De klauwtjes van walvisluizen zijn reeds aanwezig bij juvenielen. Waarschijnlijk brengen walvisluizen hun hele levenscyclus op hun gastheer door. De besmetting met walvisluizen zou dan ontstaan door de sociale en seksuele contacten tussen dieren. Associaties van verschillende soorten walvisachtigen in het wild komen af en toe voor, wat het voorkomen van dezelfde soorten walvisluizen op verschillende walvisachtigen kan verklaren. Soms komen in gevangenschap kruisingen voor van verschillende soorten walvisachtigen, zoals tussen de tuimelaar *Tursiops truncatus* en *Grampus griseus*, *Delphinus delphis*, *Pseudorca crassidens*, *Steno bredanensis* en *Globicephala macrorhynchus* (Baird et al., 1998, Dohl et al., 1974, Nishiwaka & Tobayama, 1982, Sylvestre & Tasaka, 1985). Dergelijke kruisingen kunnen ook in het wild voorkomen (vb. Fraser, 1940). Gezien de interacties van de tuimelaar met de andere soorten waarvan geweten is dat er *I. delphinii* op kan voorkomen, is het vreemd dat die walvisluis blijkbaar (nog?) niet op de tuimelaar (buiten op de Pacifische ondersoort *T. truncatus gilli*) vastgesteld werd.

Summary

On 25 November 1999 an adult male harbour porpoise *Phocoena phocoena* stranded alive at Middelkerke, Belgium. It died soon after stranding. The adult male measured 1.44m and weighed 43 kg. The animal had a large number of healed ulcers all over the body, and two important infected wounds, next to some smaller infected ulcers. In the wounds, especially at the edges, a couple of hundreds of whale lice *Isocyamus delphinii* were observed. The number of whale lice and their position indicated that they prevented the wounds to heal, and probably contributed to the eventual death of the animal. This species of whale louse had been found on stranded or bycaught porpoises in Belgium on three previous occasions.

From a 2.3 m long white-beaked dolphin *Lagenorhynchus albirostris*, bycaught in Belgian waters, 14 *I. delphinii* were collected. This whale-louse has not been observed on any of the other white-beaked dolphins stranded or bycaught in Belgium.

Dankwoord

We willen in het bijzonder Dr. John Van Gompel bedanken voor de informatie over walvisluizen op bruinvissen, en voor het bezorgen van de walvisluizen van de witsnuitdolfijn.

Literatuur

- Addink, M.J. & C. Smeenk, 1999. The harbour porpoise *Phocoena phocoena* in Dutch coastal waters: analysis of stranding records for the period 1920-1994. *Lutra* 41: 55-80
- Baird, R.W., P.M. Willis, T.J. Guenther, P.J. Wilson & B.N. White, 1998. An intergeneric hybrid in the family Phocoenidae. *Canadian Journal of Zoology* 76: 198-204
- Coignoul, F. (Ed.), 1991. Pathological, toxicological and microbiological monitoring of dead marine mammals and birds found along the Belgian coast. Final report of the project NORSAP 89/90 (EC B 6618/89/01)
- Dohl, T.P., K.S. Norris & I. Kang, 1974. A porpoise hybrid: *Tursiops* x *Steno*. *Journal of Mammalogy* 55: 217-221
- Fransen, C. & C. Smeenk, 1991. Whale-lice (Amphipoda: Cyamidae) recorded from the Netherlands. *Zoölogische Mededelingen, Leiden*, 65: 393-405
- Fraser, F.C., 1940. Three anomalous dolphins from Blacksod Bay, Ireland. *Proceedings of the Royal Irish Academy* 45, Vol. XLV, sect. B: 413-455 + plates 32-38
- Haelters, J., T. Jauniaux & J. Van Gompel, 2000. Harbour porpoises on Belgian beaches from 1990 to 1999. ASCOBANS Advisory Committee Meeting, Document AC7/Doc.12(P), 5 p.
- Leung, Y.M., 1967. An illustrated key to the species of whale-lice (Amphipoda, Cyamidae), ectoparasites of Cetacea, with a guide to the literature. *Crustaceana*, 12: 279-291.
- Lockyer, C., 1995. Aspects of the morphology, body fat condition and biology of the harbour porpoise, *Phocoena phocoena*, in British waters. IN: Bjørge, A. & G.P. Donovan, 1995. *Biology of the Phocoenids*. Report of the International Whaling Commission, Special Issue 16: 199-209.
- Nishiwaka, M. & T. Tobayama, 1982. Morphological study on the hybrid between *Tursiops* and *Pseudorca*. *Scientific Reports of the Whales Research Institute, Tokyo*, 34: 109-121
- Rappé, G., 1985. *Isocyamus delphinii* (Guérin, 1836), eerste vondst van een walvisluis (Amphipoda, Cyamidae) aan onze kust. *De Strandvlo* 5(3): 63-65
- Rappé, G., 1990. *Isocyamus delphinii* (crustacea, Amphipoda, Cyamidae), a possible biological indicator in the North Sea. *Proceedings of the fourth annual conference of the European Cetacean Society, Palma de Mallorca*, 2-4 March 1990, p. 121-122
- Stock, J.H., 1973. Whale-lice (Amphipoda: Cyamidae) in Dutch waters. *Bulletin van het Zoölogisch Museum, Universiteit van Amsterdam*, 3(12): 73-77
- Stock, J.H., 1977. Whale-lice (Amphipoda, Cyamidae) on *Lagenorhynchus albirostris* in Dutch waters. *Crustaceana* 32(2): 206
- Sylvestre, J.P. & S. Tasaka, 1985. On the intergeneric hybrids in cetaceans. In *Aquatic Mammals*, vol. 11 (3), pp. 101-108.
- Van Gompel, J., 1996. Cetacea aan de Belgische kust, 1990-1994. *Lutra* 39: 45-51

Aanvulling: vondsten van verse wijde mantelschelpen *Aequipecten opercularis* van december 2000 tot en met mei 2001 aan de Westkust

35840

M.-Th. Vanhaelen

Na het verschijnen van de Strandvlo januari 2001, waarin reeds verschillende meldingen van verse wijde mantelschelpen gedaan werden (Vanhaelen, 2001) stroomden er nog tal van waarnemingen binnen en werden ook nog steeds nieuwe vondsten gemeld. Daarom volgende overzichtstabel.

Datum	plaats	aantal	toestand	grootte in mm	Vinder
16/12/2000	KOK	6	3 L, 2 D, 1 vers leeg	23 tot 33	MV
17/12/2000	KOK	8	verse doubletten	21 tot 30	IJ
17/12/2000	KOK	6	verse doubletten	26 tot 30	MV
17/12/2000	KOK	4	verse doubletten		RV
19/12/2000	ODK	1	verse doubletten		LS
30/12/2000	DP	1	levend	35	GW
30/12/2000	DP	1	leeg doublet + 4 kleppen		
31/12/2000	KOK	6	2 L, 1 D, 1 vers leeg, 1 leeg + 1 klep	28 tot 32	MV
01/01/2001	KOK	3	doublet + 2 verse kleppen	25 tot 33	MV
02/01/2001	KOK	2	doublet + 2 verse kleppen	25 tot 30	MV
28/01/2001	KOK	1	vers doublet	25	MV
29/01/2001	KOK	1	vers doublet + 1 verse klep	23 tot 26	MV
±20/03/2001	DP + KOK	±50	verse doubletten	20 tot 40	GW en GN
29/03/2001	KOK	2	levend	± 30	GW
02/04/2001	KOK	1	verse klep		MV
±24/04/2001	KOK	1	leeg doublet		GN
29/04/2001	KOK	1	leeg doublet	33	MV
±01/05/2001	KOK	1	leeg doublet		GW
02/05/2001	KOK	1	levend	39	MV
Totaal: ± 96 verse doubletten en 7 verse kleppen van 20 tot 40 mm					

IJ: Ingrid Jonckheere	LS: Ludo Steppé	RV: René Van Outryve
GN: Gerarda Note	MV: Marie-Thérèse Vanhaelen	GW: Godfried Wareyn
D=dood	L=levend	

Literatuur

Vanhaelen, M.-Th, 2001. Eindejaarsvondsten 2000 aan de Westkust, waaronder een vers doublet van de Noorse hartschelp *Laevicardium crassum* (Gmelin, 1791). De Strandvlo, 21(1): 7-11.

Ter Yde 1
8670 Koksijde

Korte Mededeling

Een blitz-bezoek aan Villers-sur-Mer (Normandië) op 10 juni 2001

35841

M.-Th. Vanhaelen

Toen we tijdens de terugkeer van een vijfdaags verblijf te Roscoff (Bretagne) de stad Caen omreden, was het ongeveer middag; Villes-sur-Mer lag op een boogscheut, dus beslisten we daar ons lunch-pakket aan te spreken, natuurlijk vooral om het strand te inspecteren op de aanwezigheid van *Ensis directus* (Severijns, 2000). Maar we hadden geen rekening gehouden met het tij. Het was net vloed! Toch wou ik een kleine steekproef doen. Vanaf mijn eerste stap naast het hoog water was het raak. Ik verloor de Amerikaanse zwaardscheden nooit uit het oog, liep slechts ± 100 m naast het water, raapte 40 gave doubletten op en liet er minstens evenveel beschadigde en gebroken exemplaren liggen. Op die korte tocht werden er maar 2 verse *Ensis ensis*-doubletjes, 4 doubletten en 1 oude klep *Solen marginatus* en slechts één oude klep *Ensis arcuatus* gevonden. 1/4 van de *Ensis directus*-doubletten waren 8 tot 12 cm lang. De overige 3/4 maten tussen 12 en 15 cm. Om een duidelijker idee te krijgen van de omvang en verdere verspreiding van de populatie, dringt zich een langduriger en uitgebreider onderzoek van de zandstranden ten westen van Villers-sur-Mer op, en dan liefst bij laag tij!

Literatuur

Severijns, N., 2000. De Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* (Conrad, 1843) nu ook in Normandië. De Strandvlo, 20(2): 47-53.

Severijns, N., 2000. Bijkomende waarnemingen van *Ensis directus* (Conrad, 1843) in Villers-sur-Mer (Normandië). De Strandvlo, 20(3): 127-129

Verschillende waarnemingen van het erwtenkrabbetje *Pinnotheres pisum* (Linnaeus, 1758) in april en mei 2001 te Koksijde

16171

M.-Th. Vanhaelen

Het was van november en december 1999 geleden (Vanhaelen, 2000) dat ik nog erwtenkrabbetjes gezien had. Na twee weken zoeken naar hondshaai- en roggenkapsels in een met olie besmeurde vloedlijn (16 april 2001 tot en met 28 april 2001) waar ik tussen de knotswieren ook 2 eikapselbanden van de tepelhoorn *Natica catena* vond (Koksijde, 23 april), richtte ik mij vanaf 29 april weer meer op het mediolitoraal. Die dag raapte ik één doublet grote strandschelp *Mactra corallina* op, naast het strandhoofd Ster der Zee. Ik meende dat het dier dood was, daar het lichtjes gaapte. Thuis bemerkte ik pas een vrouwelijk erwtenkrabbetje *Pinnotheres pisum* (fig.1). Toen Ingrid dit vernam, vertelde ze mij dat ook zij een vondst gedaan had, nl. een koppeltje in een *Mytilus galloprovincialis*.

De dagen nadien controleerde ik de levend aangespoelde bivalven. Het resultaat kan u vinden in bijgevoegde tabel. Het verwonderde me vooral dat de meeste wijfjes reeds eieren droegen. Adema (1991) vermeldt dat wijfjes met eieren bekend zijn van de maanden juni tot en met augustus. Aan de kleur en de omvang van de eiermassa kon zowat het ontwikkelingsstadium herkend worden. Het is ook de eerste maal dat ik *Pinnotheres pisum* zo talrijk vind in de kokkel. Maar, ja, het moet gezegd worden: de kokkel is vele jaren lang praktisch afwezig geweest op de Belgische stranden. In de kleinste kokkels en mossels die geïnspecteerd werden, zaten geen erwtenkrabbetjes. Op 29 mei 2001 keek ik nog eens 6 *Mytilus edulis*, van de golfbrekers, 4 *Spisula solida*, 1 *Spisula subtruncata* en 2 *Donax vittatus*, allen levend, na, zonder resultaat. De 5 doubletten *Cerastoderma edule* van die dag, (tot 4,2 cm) waren, helaas reeds leeggepikt.

Vermoedelijk hebben de 4 tamelijk zachte voorbije winters (na 1997) ertoe bijgedragen dat er dit jaar zoveel erwtenkrabbetjes waargenomen worden.

Tabel. Vondsten *Pinnotheres pisum*: Koksijde: april -mei 2001

datum	vindplaats Koksijde	beschrijving	tweekleppige gastheer - levend	gecontroleerde bivalven	waar- nemer
29/04/2001	Naastrandhoofd Ster der Zee	1 ♂ levend; dier: beige+oranje schildbreedte: 8,5 mm	<i>Macra corallina</i> 6 cm	1 <i>Macra corallina</i> 2 <i>Cerastoderma edule</i>	MV
02/05/2001	St.-André tot Vissermonument	1 ♀ met eieren; schildbreedte: 8 mm; eiermassa ong. even groot als het oranje dier, eitjes baksteenrood	<i>Cerastoderma edule</i> 3,2 cm	23 <i>Cerastoderma edule</i> 5 <i>Macra corallina</i>	MV
		1 ♀ met dooiermassa, nog niet in eitjes verdeeld; schildbreedte: 9 mm; dier: oranje	<i>Cerastoderma edule</i> 3,5 cm	3 <i>Mytilus edulis</i> forma <i>galloprovincialis</i>	MV
		1 ♀ met dooiermassa, nog niet in eitjes verdeeld; schildbreedte 8 mm; dier: wit	<i>Cerastoderma edule</i> 3,6 cm		MV
		1 ♀ met eieren; eiermassa veel groter dan het dier; eieren donkerrood, dier: bruinachtig; schildbreedte: 11 mm	<i>Mytilus edulis</i> forma <i>galloprovincialis</i> , 5 cm		MV
08/05/2001	St.-André tot 1 ste golfbreker	1 ♀ met eieren; schildbreedte: 9 mm; eieren: oranje; dier: wit	<i>Cerastoderma edule</i> 3,5 cm	25 <i>Cerastoderma edule</i> 4 <i>Mytilus edulis</i>	MV
		1 ♀ schildbreedte: 8 mm; dier: beige	<i>Cerastoderma edule</i> 4 cm		MV
		1 ♂ schildbreedte: 2 mm; dier: beige	<i>Cerastoderma edule</i> 3,5 cm		MV
		1 ♂ schildbreedte: 2,2 mm; dier: roosachtig	<i>Cerastoderma edule</i> 3,3 cm		MV
		1 koppeltje - ♀ met donkerrode eieren; schildbreedte: 9 mm; dier: wit+oranje - ♂ schildbreedte 5 mm; dier: oranjeachtig	<i>Mytilus edulis</i> forma <i>galloprovincialis</i> 5,5		MV
15/05/2001	Ster der Zee tot Schipgat	♀ met eieren; schildbreedte: 8 mm; eiermassa 12x7x5mm, eitjes: donkerrood; dier: wit	<i>Cerastoderma edule</i> 3,1 cm	1 <i>Cerastoderma edule</i> 1 <i>Spisula solida</i>	MV

Summary

During April and May, 2001 the pea crab *Pinnotheres pisum* (Linnaeus, 1758) was frequently present in the bivalves *Macra corallina*, *Mytilus edulis* and *Cerastoderma edule* stranded on the beaches of Koksijde and Oostduinkerke

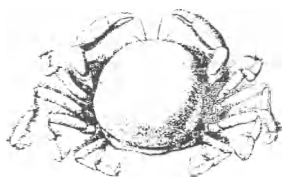
Literatuur

Adema, J.P.H.M., 1991. De krabben van Nederland en België (Crustacea, Decapoda, Brachyura). Leiden: Nationaal Natuurhistorisch Museum, xi, 244 p.

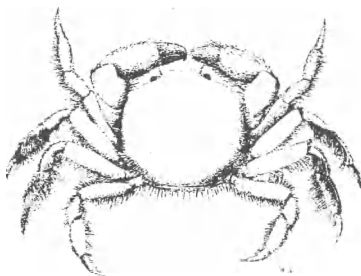
Vanhaelen, M.-Th., 2000. Toename van het erwtenkrabbtje, *Pinnotheres pisum* (Linnaeus, 1758)? De Strandvlo 20(1):10-11

Ter Yde 1
8670 Koksijde

Fig.1. *Pinnotheres pisum* (Naar J.P.H.M., Adema (1991))

♀ *Pinnotheres pisum*

♂ *Pinnotheres pisum*

POEZIE

De visser

De visser volgt het water,
zolang hij leeft,
leest hij de zee,

de dageraad zijn dagblad
de wind zijn zeebericht
de zee zijn moeder

Visser
taal
van boot en water.

De zee

De zee ziet alle mensen,
van uit haar afzondering
zendt zij de wind

naar de daken.
In de dampkring van haar adem
groeien de huizen,

de wolken:
vleugels
van haar moederschap

Fernand Florizoone
Uit: Zee van naamloosheid
uitgave: Poëziecentrum Gent, 1991

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende

Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).

Volledig uitgewerkte dag, halvedag uitstappen en meerdaagse verblijven.
Geleide strandwandelingen.

Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminars en vergaderingen.

Alles-inbegrepen-programma's: volpension accommodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.

Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasie!

**NATUUR
RESERVATEN**

**VERENIGING VOOR NATUURRESERVATEN
in VLAANDEREN**

**De Strandwerkgroep is lid van :
vzw Natuurreservaten
Bond Beter Leefmilieu**

SIGHTS OF NATURE

DE PUTTER

Nieuw adres !!!

**Pieter de Conincklaan 108
8200 Brugge - Sint Andries
Tel.: 050/31.50.01 - Fax : 050/31.68.47**

Het adres voor de natuurlijhebber :

• Verrekijkers	• Telescopen	• Sterrekijkers	• Microscopen
• Stereomicroscopen	• Loupen	• Statieven	• Kompassen
• Natuurboeken	• Nestkassen	• Sportieve kledij	• Laarzen
• C.D.'s met natuurgeluiden		• Geschenkartikelen	

Bezoek onze Showroom. Je vindt er de grootste keuze aan optisch materiaal, aan de voordeligste prijzen.
Vergelijk en test het materiaal in een natuurvriendelijk kader. Rechtstreekse observatie in de tuin.

Plan zie achterzijde ➤

